

DOI: 10.61718/mon202601.04
УДК 327:327(072):395:94(100)

Ціватий Вячеслав Григорович

Кандидат історичних наук, доцент
Заслужений працівник освіти України
ORCID: 0000-0003-1505-7483

*Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин
Дійсний член (академік) Української академії геополітики та геостратегії
Дійсний член Національної академії наук і мистецтв України*

3.4. Геополітична шахівниця в Центральній Азії XXI століття: дипломатія та азійський вектор зовнішньої політики провідних держав світу (теоретико-методологічний, геостратегічний та міжнародно-регіональний дискурси)

У глобалізованому, інформаційному й кроскультуральному сучасному соціумі постають на порядку денному нові наукові проблеми, а науковці й дослідники, відповідно – пропонують свої інноваційні підходи для їх інституціонально-системного аналізу, обґрунтування, розв’язання та вирішення. Наукове обґрунтування й концептуалізація таких соціальних регуляторів сучасного світоустрою, як дипломатія, політика, геополітика, геостратегія, право, безпека, етикет і державний протокол – це новий перспективний напрям досліджень у сфері дипломатії, зовнішньої політики, міжнародних відносин, публічного управління та адміністрування, інституціональної історії, політики національної пам’яті, міжкультурної комунікації, компаративної та лінгво-дискурсної філології, юриспруденції, міжнародного права в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття [1; 2, с. 190-194; 3].

Мета наукової розвідки – проаналізувати особливості азійської політики Китайської Народної Республіки (КНР), США та інших провідних держав світу в контексті реалізації концепту «м’яка сила» («soft power») і модель дипломатії та зовнішньої політики держав в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття, а також звернути особливу увагу та визначити регіональні й національні особливості реалізації «м’якої сили» у зовнішній політиці Китаю, інструментарій дипломатії, діаспоральну політику Китаю досліджуваного періоду. Особливу увагу приділено інституціональному розвитку, здобуткам, проблемам і перспективам сучасної дипломатичної та консульської служби КНР.

Міжнародно-політичний регіон Центральна Азія в умовах трансформації сучасної системи міжнародних відносин стає новим актором міжнародних відносин, який є уже співставним із новими стратегічними центрами сили. Він швидко набирає стратегічної ваги й виривається із політико-дипломатичної тіні. Цей міжнародно-політичний регіон об’єднує такі держави як Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан. У сучасній системі політико-дипломатичних координат він уже репрезентується не як периферійний регіон, а як критично важливий у стратегічному й енергетичному плані міждержавний вузол для США, Європейського Союзу, КНР та низки інших провідних держав світу. Його значення посилюється завдяки вигідному політико-географічному розташуванню, ролі транзитного хабу та здатності пропонувати державам нові інституціональні контакти та шляхи руху товарів і ресурсів.

У модерній теорії міжнародних відносин, міжнародно-політичний регіон Центральна Азія аналізується і класифікується через призму геополітики, геостратегії, міжнародної безпеки, регіональної безпеки, національної безпеки й боротьби за сфери впливу [3].

Основними теоретичними підходами до вивчення регіону у 2026 році є: 1) неореалізм та «Велика гра» (це найбільш традиційний підхід. Регіон сприймається як арена суперництва між великими державами (Китаєм, США, Росією, а також Туреччиною та Іраном). Баланс сил: держави регіону маневрують між центрами сили, щоб зберегти суверенітет. Теорія Гартленду (Хартленду): відповідно до класичної геополітики Галфорда Маккіндера, контроль над Центральною Азією («Осьовим регіоном») є ключем до панування над Євразією; 2) регіональні комплекси безпеки (РКБ) (теорія Баррі Бузана та Оле Вейвера – «Теорія комплексів регіональної безпеки» (ТКРБ): розглядає Центральну Азію як окремих регіональний комплекс безпеки, де загрози однієї держави тісно пов’язані з іншими; внутрішня динаміка: проблеми тероризму, наркотрафіку та розподілу водних ресурсів (басейни Амудар’ї та Сирдар’ї) змушують держави до взаємодії незалежно від зовнішніх гравців; 3)

сек'юритизація: уряди часто використовують питання радикалізму для зміцнення внутрішніх авторитарних режимів); 4) теорія «багатовекторності» (це специфічна стратегія малих і середніх держав регіону, яка стала об'єктом теоретичного осмислення); 5) маневрування (Hedging): замість того, щоб обирати одного союзника, держави (особливо Казахстан та Узбекистан) розподіляють ризики, розвиваючи економічні зв'язки з Китаєм, безпекові – з Росією, а технологічні – із Заходом; 6) конструктивізм та ідентичність (досліджує, як історія, релігія (іслам) і спільне радянське минуле формують зовнішню політику та дипломатію); 7) тюркська інтеграція: зростання ролі Організації тюркських держав відображає зміну ідентичності регіону та посилення впливу Туреччини як «культурного полюса»; 8) інституціоналізм та інтеграційні проекти: аналіз ролі міжнародних організацій, які структурують простір регіону (ШОС (Шанхайська організація співробітництва) – платформа для безпекової співпраці з Китаєм та РФ; ЄАЕС – економічний блок під керівництвом Росії; пояс і шлях (BRI) – китайська ініціатива, що перетворює регіон на логістичний хаб між Сходом та Заходом). Дані висновки та узагальнення базуються на аналітичних матеріалах Central Asia Program при Університеті Джорджа Вашингтона та публікаціях Ради міжнародних відносин (CFR) щодо геополітики Євразії.

Варто акцентувати увагу, що міжнародно-політичний регіон Центральна Азія («Євразійська шахівниця») – це важливий і один зі стратегічно пріоритетних регіонів для великих світових акторів-гравців через енергоресурси (газ, нафта), транспортні коридори («один пояс, один шлях»), міжетнічні протиріччя та конфліктогенність, екстремізм і конкуренцію за вплив на пострадянському просторі. Провідними акторами-гравцями на цій геополітичній шахівниці є США, КНР, Турецька Республіка, Європейський Союз, Росія, Іран та ін. держави.

Кожен із цих ключових гравців (акторів міжнародних відносин), у форматі власних національних інтересів, геополітичних і геостратегічних пріоритетів – забезпечує просування й захист цих інтересів. Ключові гравці та їх геополітичні інтереси: США/Захід – просування демократії, протидія Китаю та Росії, забезпечення енергетичної безпеки, боротьба з тероризмом; Китай (КНР) – економічна експансія (проект «Один пояс, один шлях»), доступ до ресурсів, розширення свого впливу; Росія – збереження впливу, військова присутність (ОДКБ, військові бази), контроль над безпекою та енергетикою; Туреччина/Тюркський Світ – зміцнення культурних та економічних зв'язків, розширення впливу (Організація тюркських держав); Іран – вплив на південні кордони, доступ до енергоносіїв, протидія впливу США/Ізраїлю.

У цих геополітичних та геостратегічних змаганнях держав визначимо основні теми та предмет національних інтересів цих акторів-гравців: 1) енергетична геополітика: конкуренція за контроль над трубопроводами та постачаннями енергоносіїв до Європи та Азії (нафта, газ, сонячна енергія); 2) транспортні коридори: розбудова інфраструктури (трансазійські залізниці, автотраси), що зменшують залежність від Росії (Ініціатива «Один пояс, один шлях», LAPSUS); 3) безпека: боротьба з ісламістським екстремізмом, «Талібан» в Афганістані, наркотрафік, «кольорові революції»; 4) водна дипломатія, «водний Фактор»: напруженість у басейнах річок Амудар'ї та Сирдар'ї між країнами верхньої течії (Киргизстан, Таджикистан) та нижньої (Узбекистан, Туркменістан); 5) м'яка сила: культурна, освітня, наукова та релігійна конкуренція за впливи та соціокультурний простір [3; 4].

У 2022-2026 роках геополітична та геостратегічна динаміка міждержавних відносин між провідними акторами-гравцями набула особливої гостроти і міжнародної конфліктогенності. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, вплив Москви ослаб, створюючи вакуум, який активно заповнює Китай, а також Туреччина та інші держави. Центральна Азія стає дедалі самостійнішою, намагаючись балансувати між інтересами великих держав, але залишається в центрі геополітичних викликів [4].

У 2026 році держави Центральної Азії (Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан і Туркменістан) зміцнюють статус самостійних геополітичних акторів, переходячи від ролі «об'єктів» геополітики до активних суб'єктів міжнародних відносин.

Ключові аспекти міжнародної суб'єктності в короткостроковій перспективі у міжнародно-політичному регіоні Центральна Азія визначатимуться наступними чинниками та здійснюватиметься відповідними інструментами дипломатії: 1) багатовекторна дипломатія 2.0: держави регіону уникають ексклюзивних союзів із будь-яким одним центром сили. Вони одночасно залучають США, Китай, ЄС, Туреччину та Японію, використовуючи формат «С5+1» для посилення своїх переговорних позицій; 2) регіональна консолідація: у 2025-2026 роках спостерігається історичне зближення всередині регіону. Зокрема, укладення Угоди про делімітацію кордонів між Таджикистаном, Киргизстаном та Узбекистаном у березні 2025 року зняло багаторічну напруженість, створюючи умови для спільного виступу на світовій арені; 3) транспортно-логістичне лідерство: регіон позиціонує себе як критично важливий «Серединний коридор» (Trans-Caspian Transport Route), що з'єднує Китай та Європу в обхід Росії. Це підвищує інтерес ЄС та Китаю до інвестицій у місцеву інфраструктуру; 4) стратегічне партнерство з Китаєм: у 2025 році Казахстан і Китай вийшли на рівень

«вічного всебічного стратегічного партнерства», підписавши 24 міждержавні угоди. Китай залишається найбільшим торговельним партнером регіону, переносючи акцент з експорту сировини на високотехнологічне виробництво; 5) дистанціювання від Росії при збереженні прагматизму: держави регіону офіційно дотримуються західних санкцій, але водночас поглиблюють енергетичну співпрацю з РФ. Наприклад, імпорт російського газу в Узбекистан через Казахстан планується збільшити до 11 млрд кубометрів до кінця 2026 року; 6) роль у міжнародній безпеці: афганський фактор та іранський фактор – держави регіону виступають як «якорі стабільності», запобігаючи поширенню загроз з Афганістану та Ірану через прогнозоване врядування та зміцнення кордонів. Через формат ОТД (Організація тюркських держав), де лідером є Туреччина, країни регіону (крім Таджикистану) розвивають оборонну співпрацю та гуманітарні зв'язки [4].

У 2026 році Центральна Азія перестає бути додатковим плацдармом («заднім двором») великих держав, формуючи власний порядок денний, що ґрунтується на економічному прагматизмі та захисті суверенітету. Азійський вектор зовнішньої політики провідних держав світу у 2026 році визначається переходом до епохи «керованого суперництва» та прагматичного співіснування, де економічна конкуренція переважає над ідеологічним протистоянням.

Кожна провідна держава світу, геополітичні гравці в новій системі міжнародних відносин XXI століття, що швидко трансформуються – мають власні Стратегії розвитку і поетапно їх реалізують. Основні стратегії провідних акторів: 1) США: адміністрація Трампа у 2026 році розглядає суперництво з Китаєм насамперед як економічну конкуренцію. Пріоритетом є використання тарифів як інструменту політичного тиску, водночас Вашингтон прагне підтримувати «negotiable and manageable» (договірні та керовані) відносини, щоб уникнути неконтрольованої ескалації перед проміжними виборами; 2) Китай: зосереджується на зміцненні стратегічної автономії та самозабезпечення; 3) Пекін активно використовує статус господаря АРЕС 2026 для просування ідеї Азійсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі та формування коаліції проти торговельного протекціонізму. У 2026 році Китай також фокусується на «дипломатії великої держави», зокрема через проведення другого саміту Китай – Арабські держави; 4) Європейський Союз: намагається знайти баланс між американськими вимогами щодо безпеки та власною економічною залежністю від Китаю. У 2026 році ЄС ризикує відстати від динамічних процесів у Південно-Східній Азії, якщо не ініціює нові масштабні партнерства [5].

Ключові тенденції в регіоні Центральна Азія відповідно корелюються щодо зовнішніх геополітичних впливів, геостратегічних позицій держав і внутрішньополітичних проблем держав цього регіону. Центральна Азія в умовах геополітичної боротьби стає ареною активізації як Китаю, так і США. Для Вашингтона регіон є геостратегічним пріоритетом у межах стратегії до 2030 року, тоді як Китай посилює свій вплив через інфраструктурні проекти. Інші держави здійснюють політику дипломатичного балансування (балансування середніх держав) – країни ASEAN, Японія та Південна Корея дедалі частіше уникають бінарного вибору між Вашингтоном та Пекіном, віддаючи перевагу стратегії балансування для максимізації вигоди від обох сторін. У цьому геополітичному просторі активність проявляють і т. зв. «економічні драйвери»: Індія, Тайвань, Іран і Південна Корея залишаються ключовими гравцями в глобальних ланцюгах постачання та технологій, особливо в секторі штучного інтелекту та високих технологій.

Аналіз міжнародних відносин створює умови для прогнозування подальшого розвитку подій на міжнародно-політичній арені («геополітичній шахівниці в Центральній Азії»). Футурологія міжнародних відносин може запропонувати наступні сценарії розвитку подій (політико-дипломатичні прогнози) на 2026-2028 роки, а саме: цей період характеризується як період «контрольованої стабільності», де фундаментальні суперечності між США та Китаєм не зникають, але нормалізуються через взаємозалежність у сферах технологій та ринків збуту. Водночас очікується посилення напруженості навколо Тайваню та нові виклики в ядерній сфері через завершення дії договору New START [4; 5].

На сьогодні більшість акторів міжнародних відносин уже не спроможні конкурувати з Китаєм і Туреччиною в регіоні Центральної Азії. Одним із таких факторів – є інтеграційний фактор – інституціоналізація моделей і процеси тюркської інтеграції в цьому регіоні. Щодо геополітичного пасьянсу в регіоні, то можна передбачити, що в середньостроковій та в довгостроковій перспективі ситуація може розвиватись за наступним сценарієм [4; 5].

Сполучені Штати Америки й надалі намагатимуться усунути Іран з політичної арени в регіоні, але при цьому їх кінцевою метою є Росія. З послабленням Ірану, як одного з основних партнерів Москви в регіоні, Вашингтон більш вільно зможе впливати на ситуацію як на всьому Близькому Сході, так і в регіонах Центральної Азії та Південного Кавказу, де Азербайджан, Вірменія та Грузія втрачатимуть підтримку з боку Ірану.

Згодом, в умовах «слабкого Ірану», питання Нагорного Карабаху відійде на другий план і зросте вірогідність його остаточного й довготривалого розв'язання військовим або політико-дипломатичним шляхом за участі Туреччини на боці Азербайджану.

Успішне розв'язання карабахської проблеми остаточно зводить нанівець роль Росії на Близькому Сході і в регіоні Центральної Азії та Кавказу і дозволить Сполученим Штатам Америки (США) укотре подолати незрозумілості з Анкарою та певною мірою контролювати ситуацію в цих регіонах.

Підвищення ролі та посилення впливу Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії може поновити її колишні протиріччя з Росією та загострити їх. Також можна очікувати, що в середньостроковій перспективі економічні та геополітичні інтереси Китаю змусять його на пряме воєнно-політичне втручання в Центральній Азії.

Протягом 2018-2026 років в засобах масової інформації (ЗМІ) регіону Центральної Азії кілька разів порушувалось питання про створення «Об'єднаної тюркської армії» («Свразійських воєнних сил») за участі Туреччини, Азербайджану, Киргизії та Монголії. Це щось таке на кшталт азійського НАТО з базовим суб'єктом у вигляді турецької жандармерії. На сьогодні не тільки регіон Близького Сходу переживає досить важкі часи, але і Центральна Азія, і Південний Кавказ стоять на порозі досить великих міжнародно-політичних, політико-дипломатичних і регіональних змін ХХІ століття [5; 6].

Політика США, Росії та Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії ХХ-ХХІ століття, азійський вектор моделі зовнішньої політики і моделі дипломатії цих держав базується на історичних пластах політико-дипломатичних традицій і сучасних дипломатичних практик. Компаративний аналіз та узагальнення інструментів дипломатії надають сучасним дослідникам визначити обумовленість і спрямованість векторів зовнішньої політики США, КНР, ЄС, Турецької Республіки та інших регіональних акторів в умовах поліцентричного світоустрою і глобалізаційних впливів сучасності [6].

На сьогодні політики та експерти-міжнародники в КНР, США, ЄС розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію, включаючи діаспору, як важливий засіб завоювання провідних позицій у світовій політиці, дипломатії, економіці, культурі, науці, освіті та спорті. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» («soft power») дозволяють Китаю домагатися істотних успіхів у цій сфері. При цьому, як й інші держави Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Китай значне місце у своїй політиці віддає реалізації програм економічного співробітництва, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції «м'якої сили».

В умовах поліцентричного світу ХХІ століття особливого значення набувають світові події та міжнародні проєкти між центрами світових впливів і політико-дипломатичної сили.

Актуальність даної теми підтверджується значною кількістю наукових публікацій щодо зовнішньої політики, дипломатії та міждержавних відносин провідних держав світу і міжнародних інституцій (США, Канада, КНР, Велика Британія, Франція, Турція, Японія; ЄС, ШОС, АСЕАН та ін).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема компаративної публічної дипломатії та впливовості «м'якої сили» провідних держав світу крізь призму українського наукового дискурсу ще не була предметом окремого дослідження, що надає їй ще більшої актуальності. У науковій розвідці застосовано один із підходів до дискурсу як певної системи наукових знань, що пов'язані спільною тематикою й проблематикою та містяться в низці дослідницьких робіт. Джерельною основою статті є праці, опубліковані українськими та зарубіжними авторами, науково-аналітичними центрами та дослідницькими інституціями протягом 2011–2026 років у наукових (переважно періодичних) виданнях України та світу.

Оцінюючи стан наукового вивчення позицій і концептуальних підходів провідних держав світу (США, КНР, ЄС, Японія, Франція, Велика Британія, ФРН, Турецька Республіка та ін) щодо регіоналізації та особливостей інституціоналізації політико-дипломатичних відносин у поліцентричному світі ХХІ століття маємо констатувати недостатній рівень поглибленого їх вивчення та аналізу. При цьому варто підкреслити, що недостатньо приділяється уваги саме з боку представників академічних кіл. Цей геополітичний і геостратегічний аспекти в останні десятиліття набули особливої актуальності й для вітчизняної наукової думки.

Саме із цієї причини означимо лише незначну кількість українських наукових розвідок і архівознавчих статей, що присвячені важливим аспектам зовнішньополітичної діяльності та сучасному дипломатичному інструментарієві провідних держав світу (США, КНР, Японія, Велика Британія, Франція, ФРН, Турецька Республіка та ін.) зокрема публічної та культурної дипломатії, діаспоральної політики та інтеграційної дипломатії, міжкультурній комунікації. Серед українських дослідників: С. Аверьянов, Н. Бакланова, М. Бессонова, О. Білоконь, В. Букач, С. Бульбенюк, Л. Вовчук, П. Гай-Нижник, Б. Гончар, Н. Городня, Л. Дорош, В. Величко, І. Вишневська-Черкас, В. Гамянін, Є. Гобова, В. Голод, Б. Гуменюк, І. Іваннікова,

П. Ігнат'єв, М. Капітоненко, Н. Карпчук, В. Кіктенко, І. Климчук, О. Ковтун, О. Коппель, Д. Коротков, Ю. Костенко, А. Кравченко, Т. Краснополська, А. Кудряченко, М. Кулініч, О. Купчик, П. Ленський, В. Манжол, Р. Марутян, В. Матвієнко, О. Машевський, Ю. Мателешко, М. Мовчан, Р. Москаль, О. Олійник, С. Орлов, О. Пархомчук, Р. Петюр, Ю. Подрез, С. Пронь, Н. Ржевська, В. Рубель, О. Сенченко, Ю. Скороход, М. Таран, М. Трофименко, С. Троян, Я. Турчин, В. Урусов, О. Федічев, В. Ціватий, Л. Чекаленко, О. Чугасв, О. Шевчук, С. Шергін, М. Яблонська, Н. Яковенко, М. Ялі та інші [1; 2, с. 190-194].

Зарубіжні дослідники у своїх наукових розвідках віддають перевагу економічній проблематиці, регіональним особливостям, військово-технічному співробітництву, міжнародно-політичній діяльності держав, зокрема наукові дослідження таких авторів: Г. Белова, Н. Ван, Б. Глейзер, Л. Джакелія, Г. Кіссінджер, Р. Коуз, А. Махарадзе, Д. Нейсбіт, Дж. Нейсбіт, Н. Путина, О. Солкан, В. Теоса, Ф. Фукуяма, І. д'Хоге та ін. [3]. Для прикладу, китайська історіографія, представлена широкою палітрою наукових шкіл і теоретико-методологічних підходів, серед яких варто згадати таких представників, як: Лю Цзайці, Ван Хунін, Лю Цзяньчжен, Ші Янь, Лі Генсян, Ван Січен, Ші Цзе, Тянь Цзюнь, Тянь Феньлунь, Ян Фан, Фан Сянцін, Лю Сюечен, Кан Сюгуан, Ван Хунін, Шень Цзіжу, Мень Хунхуа, Фан Чанпін, Вань Чже, Янь Сюетун, Чжан Мінцян, Ян Цземянь, Цю Дан та ін. [1; 2, с. 190-194; 4; 5; 6].

Загальні тенденції в китайській історіографії та магістральний підхід до реалізації зовнішньої політики й дипломатичного інструментарію КНР у ХХІ столітті чітко сформулював і проаналізував директор Центру українознавства Державного Уханьського університету КНР, доктор історичних наук, професор Лю Цзайці: «З початку ХХІ століття концепція «м'якої сили» («soft power») отримала широке поширення в міжнародному науково-політологічному дискурсі й у КНР. Усіляко посилювати будівництво «м'якої сили» Китаю – ось наша місія в сучасну епоху» [7].

Невід'ємним елементом дискусій та обговорень є питання практичної реалізації концепту «м'якої сили», а також мета і характер її використання. Одна група дослідників виділяє «оборонний» характер застосування «м'якої сили», що полягає в необхідності поліпшення іміджу Китаю. Вони звертають увагу при цьому на трансформації та усуненні стереотипу про «китайську загрозу». Симпатичи цього наукового підходу вважають за необхідне зберегти національну китайську модель розвитку, і не намагатися адаптувати її до моделі європейської. Європеїзація китайської моделі може негативно вплинути на відносини із США, а певною мірою – і формуватиме синдром страху перед китайською загрозою.

Друга група вчених дотримується точки зору про «експортування» китайської моделі розвитку до поліцентричного світоустрою, із відповідними наслідками для балансування політико-дипломатичних сил.

Професор Університету міжнародних відносин Чжан Мінцян вважає, що «досвід Китаю дуже цінний, його модель розвитку може бути альтернативною західній, а держави самі можуть вирішити, яку модель розвитку вибрати» [8].

Ян Цземянь, директор Шанхайського інституту міжнародних досліджень, трактує роль Китаю в міжнародній системі міждержавних відносин, що трансформується на початку ХХІ століття, так: «Зараз для Китаю найголовніше питання полягає в тому, як сформувати «набір цінностей з китайською специфікою», упровадити їх в міжнародну систему і зробити китайську модель привабливою для країн, що розвиваються» [9, р. 46].

У китайській історіографії на сьогодні склалося два підходи до питання про модель зовнішньої політики та особливостях вбудовування концепції «м'якої сили» у китайську зовнішньополітичну теорію і дипломатичну практику. Найбільшу популярність і розвиток серед китайських дослідників отримав «культурний» підхід, основні положення якого були сформульовані ще в 1990 році Ван Хуніном. У ньому акцентується увага на використанні культури як основи китайської «м'якої сили». Деякі вчені вважають, що традиційні цінності Китаю, такі як «поєднанність неба і людини» *тянь жень хе і* (天人合一) і «гармонія різноманітного й несхожого» *хе ер бу тун* (和而不同), модифіковані КПК в концепцію гармонійного суспільства і гармонійного світу, можуть стати альтернативою західним цінностям, особливо при вирішенні таких глобальних проблем, як бідність, екологічні проблеми і регіональні конфлікти [10].

Другий підхід щодо змістового наповнення моделі зовнішньої політики КНР базується на алгоритмах та ефективному інструментарії «м'якої сили» через інституціонально-політичну складову зовнішньої політики КНР, науково-аналітичні центри Китаю (Дослідницька мережа мозкових центрів «Поясу та Шляху»), а також філософські ідеї древніх трактатів Сунь Цзи, Лао Цзи, Гуань Цзи, згідно з якими військова сила не заперечується, але підкреслюється вміння скористатися й слабкими сторонами противника [8; 10].

Концепти зовнішньої політики і дипломатії КНР також історично традиційно базуються на Стратегемах. Стратегеми можна порівняти зі зброєю, якою китайці уміло користуються вже кілька тисячоліть. Сфера застосування стратегем досить широка, але в першу чергу вони застосовувалися і мають місце й сьогодні саме у

військовій і дипломатичній практиках. Стратегічне мислення – нестандартний підхід до критичних ситуацій. Тому «той, хто вміло обороняється, робить так, що ворог не знає, де йому оборонятися. Той, хто вправний в обороні, робить так, що ворог не знає, де йому нападати» [11; 12, с. 22-27].

Незважаючи на великий обсяг наукових розвідок і наявних концептуальних підходів китайських науковців у сфері зовнішньої політики і дипломатії, існує багато неоднозначних питань, а деякі дослідницькі проблеми в цій царині до сьогодні залишаються актуальними для їх подальшого наукового вивчення й наукового супроводу.

Китай має необхідність здійснити ще величезну роботу з розробки стратегії зовнішньої політики держави, яка враховувала б ці недоліки або контрверсійні підходи, і яка б у підсумку дозволила досягти однієї із пріоритетних зовнішньополітичних цілей КНР – створити образ Китаю як відповідального члена світової спільноти, надійного партнера з багатою культурою, здатного внести важливий вклад у формування гармонійного світу [13; 14, с. 39-50; 15, с. 52-53; 16; 17].

Важливою складовою зовнішньополітичної стратегії КНР на сьогодні – є реалізація інтеграційно-інституціонального міжнародного проєкту «Один пояс, один шлях» [18; 19; 20; 21; 22; 23]. У цьому проєкті КНР вбачає одним із важливих торговельних партнерів – Україну. Товарообіг між державами щороку зростає, а економічна співпраця КНР і України набуває свого подальшого інституціонального розвитку, у т.ч. – і через реалізацію відповідних завдань економічною дипломатією двох держав. Державна митна служба офіційно опублікувала ключові дані про товарообіг України у 2025 році. Китай залишається для України як найбільшим імпортером, так і найбільшим ринком збуту. Товарообіг України з Китаєм лише збільшився. У 2019 році КНР була головним торговельним партнером України з \$12,79 млрд, у 2020-му цей показник збільшився до \$15,4 млрд. У 2024 році обсяг імпорту склав \$14,4 млрд (зростання порівняно з попередніми роками). Експорт до Китаю був значно меншим – близько \$2,4 млрд. Загальний імпорт із Китаю у 2025 році досяг \$19,2 млрд, що робить його найбільшим постачальником товарів в Україну. Наприкінці 2025 року спостерігалось активне зростання двосторонньої торгівлі. Зокрема, у жовтні 2025 року експорт з України зріс на 11,2%, а імпорт із КНР – на 36,4% порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Стратегією розвитку і новим дипломатичним інструментарієм на довгострокову перспективу Китайська Народна Республіка визначила саме превентивну дипломатію. З початку XXI ст. відбувається процес наукового супроводу зазначеного дипломатичного напрямку [24; 25; 26; 27; 28]. Наукові напрацювання відображаються у відповідних публікаціях китайських науковців із миротворчої та превентивної дипломатії [29; 30; 31; 32; 33].

Наукові доробки китайських науковців і практиків-дипломатів становлять науковий інтерес для українського наукового простору й українських науковців у поліцентричному світі XXI ст. З урахуванням попередніх досліджень і порівняльного аналізу доцільно привернути увагу дипломатичного інструментарію та дипломатичної практики КНР щодо реалізації міжнародних проєктів, зокрема глобальної ініціативи «Один пояс, один шлях», у контексті інтеграційної дипломатії Китаю. Адже цей проєкт цікавий для України саме своїми здобутками і перспективами подальшого розвитку й співпраці України та КНР в рамках зазначеного міжнародного проєкту. Культурні, дипломатичні і політичні традиції Китаю мають багатовікову інституціональну історію Піднебесної та багато етапів розвитку цих інституцій.

На всіх етапах своєї інституціональної історії саме дипломатія пріоритетно вбачалася як елемент політичної культури, культурного коду, іміджу держави і соціокультурного публічного простору. У китайській політико-правовій думці дипломатія – це один із найголовніших засобів захисту національних інтересів держави в процесі її державного будівництва [34, с. 1-10].

КНР в останні десятиліття впевнено посилює своє регіональне лідерство і статус центру політико-дипломатичної сили. Так, відзначимо, що Китай на сьогодні є другою економікою світу, утримує постійне членство в Раді Безпеки ООН та є членом ядерного клубу. Упевнено можемо констатувати, що від початку фінансової кризи у 2008 році КНР стала основним світовим кредитором, а також – посіла чільне місце серед найвпливовіших держав світу. Зростання статусності КНР позначилося й на зростанні ролі відносин держав із КНР, зокрема і для зовнішньої політики України, свідками чого ми зараз є.

Відповідно до посилення свого міжнародно-політичного лідерства, КНР ставить і нові завдання перед практичною дипломатією: формування нового політико-дипломатичного інструментарію та політично структурованих уявлень про особливості аналізу, механізмів прийняття й реалізації зовнішньополітичних рішень у Китаї. На сьогодні КНР формує свою власну інституціональну модель, яка в культурному, світоглядному, ментально-цивілізаційному вимірі значно відрізняється як від України, так і від провідних держав Заходу.

Збіг поглядів на глобальні обставини та особливості поліцентричності сучасного світоустрою надають можливість як Пекіну, так і Києву займати спільні позиції з багатьох міжнародних та політико-дипломатичних

питань (північнокорейська ядерна проблема, трансформація та інституційний розвиток моделей сучасних дипломатичних служб, близькосхідний конфлікт, підвищення ролі й авторитету ООН, підтримання стратегічної стабільності та стратегічної резильєнтності та ін.).

Здійснення ретроспективного аналізу історії дипломатичної діяльності Китаю, безумовно, є важливою стратегічною умовою для контекстуалізації розуміння зовнішньополітичного механізму сучасної КНР в умовах поліцентричності світоустрою XXI століття. Дипломати займають гідне місце серед шанованих у Китаї історичних осіб поруч із великими полководцями та видатними діячами давньокитайської культури. Історичний традиціоналізм постійно супроводжує сучасну політику та дипломатію КНР. Варто згадати, що період оформлення ідейно-теоретичних основ традиційної китайської дипломатії – китаєцентризму – сягає ще VIII–III ст. до н.е. Він базується на впевненості китайців у власній культурній та цивілізаційній вищості. З утворенням об'єднаної імперії саме китаєцентризм стає ідейним фундаментом для будь-яких зовнішньополітичних доктрин і прийняття політико-дипломатичних рішень. Китайський імператор – «син Неба» – уявлявся як єдиний і найвищий керівник, що наділений небесами правом керувати не лише Китаєм, а й усіма іншими землями [35, с. 851-862].

Ідея про вищість цивілізації Середньої держави відносно решти світу наклала особливий відбиток на китайську дипломатію. Практика стосунків між Піднебесною імперією та «варварами» остаточно склалася в систему васалітету в епоху найбільшого розквіту давнього Китаю – за часів династій Суй і Тан (VI–X ст. н. е.). Але й пізніше аж до останньої імператорської династії Цін (1644-рр.) усі держави, із якими Китай мав дипломатичні відносини, розглядалися ним як такі, що не мають рівних із Піднебесною прав у міжнародних стосунках. Зараз, хоча в офіційній дипломатичній практиці і немає подібної ситуації, деякі дослідники та дипломати-практики вважають, що у свідомості китайського керівництва і дипломатів досить міцно сидить цей постулат, що іноді опосередковано проявляється і в їхніх діях.

Значну роль в ідеологічній підтримці зовнішньої політики і дипломатії відігравали історичні прецеденти. Численні історичні хроніки протягом тисячоліть збирали і систематизували досвід дипломатичних відносин із різними державами. Нерідко саме за допомогою посилань на зафіксовані у хроніках історичні прецеденти пояснювалась «легітимність» тих чи інших дипломатичних чи військових дій. Китайська дипломатія розглядала відносини з тією чи іншою державою в багатовіковій ретроспективі і майже в такій же перспективі. Можна навіть зазначити, що й у сучасній китайській дипломатії досить чітко проглядається така тенденція.

Великого значення традиційна китайська дипломатія надавала здійсненню ретельних попередніх розрахунків, детальному плануванню будь-яких дипломатичних і військових акцій. Автором цієї ідеї вважається відомий китайський полководець, стратег і військовий мислитель Сунь Цзи [36]. Він запровадив практику розробки розрахованих на тривалий час і спрямованих на вирішення важливих зовнішньополітичних завдань стратегічних планів – стратагем – у яких обов'язковим елементом була наявність у плані якої-небудь пастки для контрпартнера.

Продуктом стратагемності стали такі принципи зовнішньої політики, як «і-і чжи-і» – «панувати над варварами, використовуючи самих варварів», «юань-цзяо цзін-гун» – «приваблювати далеких, нападати на близьких» [37, с. 114-117]. Зворотною стороною цього стало сприйняття китайськими державними діячами будь-яких дій інших держав як складових певних стратегічних планів, спрямованих проти Піднебесної.

Характеризуючи сучасні стратегічні плани КНР, маємо відзначити їх історично-традиційну детермінанту. Китайська Народна Республіка посідає одне із лідируючих місць у політичному світовому бомонді держав-лідерів поліцентричного світу (акторів міжнародних відносин): перше місце у світі по чисельності населення, друге місце у світі (після США) за економічним потенціалом і третє місце за площею території.

Темпи економічного зростання КНР (у середньому 9-10% на рік) – є стабільно високими. Після запровадження Ден Сяопіном політики реформ та відкритості в КНР, ця стабільність інституціонально присутня в державі протягом останніх трьох десятиліть. Навіть у кризовому 2009 році, КНР спромоглася зберегти економічне зростання на рівні 8% [38, с. 521-548].

У своїх стратегічних моделях інституціонального та політико-дипломатичного розвитку Китай вбачає одним із головних пріоритетів – глобалізаційний чинник. Наукова громадськість оцінює й називає цей концептуальний підхід глобалізаційних впливів – прагматичним і виваженим. У цих умовах офіційний Пекін прагне забезпечити державу від потенційних загроз економіці, соціально-політичній і політико-дипломатичній стабільності, що їх несе глобалізація. Але при цьому, Китай також прагне максимально використати й переваги світових глобалізаційних процесів в інтересах інституціонального прогресу КНР. Китайські аналітики вважають, що саме провідні держави світу мають значну користь і переваги від процесу глобалізації, а КНР тут просто вимушена пристосовуватися до існуючої реальності світоустрою XXI століття і утвердженню нових центрів сили. У цих глобалізаційних умовах керівництво китайської держави вважає головним пріоритетом зовнішньої політики

КНР – забезпечення державного суверенітету та створення оптимальних зовнішньополітичних умов для внутрішньополітичної стабілізації та сталого розвитку китайського суспільства і держави.

Основні завдання дипломатії КНР на сьогодні: по-перше, створення умов у зовнішньополітичному середовищі для інституціонального збереження внутрішньої стабільності, сталого економічного розвитку і науково-технічного прогресу в державі; по-друге, вирішення інституціональних питань із Тайванем і забезпечення конструктивного партнерства із державами-сусідами; стратегічне партнерство, продуктивна співпраця і ефективний діалог з провідними державами світу; ефективна діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія [39, с. 36-39].

Для реалізації головних пріоритетів моделі китайської дипломатії, КНР активно використовує інструментарій публічної дипломатії («soft power»). При цьому, важливим аспектом її втілення є залучення до себе в союзники значної кількості держав, насамперед, Азійсько-Тихоокеанського регіону та країн, що розвиваються. КНР працює також і на випередження: китайська держава прагне змодельовати розвиток міжнародно-політичних подій і знизити ризики від нових викликів і загроз глобалізації своїм національним інтересам. Одним із таких тактичних ходів є – поглиблення співпраці з міжнародними акторами, що потенційно мали б можливість представляти загрозу для Китаю в нових реаліях сьогодення.

У цих умовах Китай майже ніколи не поєднує в одному міжнародно-політичному фокусі – політичне, економічне та безпекове співробітництво (як виняток, інколи економічні фактори впливу використовує в політико-дипломатичних цілях). Для прикладу варто згадати, що наявні на сьогодні історичні, політичні й прикордонні неузгоджені питання між КНР і Японією, не створюють перешкод для цих двох держав у розвитку їх торговельних відносин і статусу найбільших торговельних партнерів для одне одного. Політичні протиріччя зі США та окремими державами ЄС, зокрема, у питаннях із дотриманням прав людини в КНР, тайванського і тибетського питань, не заважає позитивному розвитку торговельно-економічного співробітництва між державами та міжнародними інституціями [40].

Політико-дипломатичні успіхи та зростання політичного авторитету КНР від початку XXI століття, перш за все пов'язані зі зростанням його економіки та економічних можливостей, зокрема – економічної дипломатії та прагматичної зовнішньої політики, яка зорієнтована на поєднання жорсткого захисту власних інтересів із застосуванням м'якої сили впливовості, замість жорстких засобів тиску, до якого нерідко вдаються інші провідні міжнародні світові держави, міжнародні актори, особливо у відносинах із менш потужними державами [41, с. 21-27].

Китай на сьогодні в системі міжнародно-політичних координат віддає перевагу поліцентричній концепції світоустрою та у відносинах із провідними державами Заходу і США продовжує слідувати моделі партнерства із «центрами сили», а не протидіяти їм. Співробітництво з провідними державами або принаймні суперництво, яке б не виходило за межі торговельних спорів, є основним завданням сучасного зовнішньополітичного курсу КНР. Тож світу, який його оточує, Китай пропонує формулу ненасильницького сходження до статусу великої держави. Закономірно, що визнані світові гравці поліцентричного світу із застереженням сприймають зовнішньополітичні ініціативи й зовнішньополітичні стратегії КНР, експертно-оціночно сприймають Китай як міжнародного актора-конкурента. У відповідь на таке світове сприйняття, на таке реагування міжнародних акторів в ідеологічному плані, Китай проголосив теорію «мирного піднесення Китаю» [42].

Ця теорія згодом була перейменована в теорію «гармонійного світу». На практиці ця концепція спрямовувалася на констатацію й прагматичну реалізацію постулату про те, що розвиток КНР та її міжнародна активність не несуть кардинальних загроз для інституціонального світового розвитку. Визначальними факторами інституціональної позитивності цього діалогу стали: активне відкриття Китаю зовнішньому світові й послідовні зусилля Китаю для захисту автономії на міжнародній арені.

Концептуально «велика стратегія» Китаю акцентує увагу світової спільноти на мирному зростанні держави, що спрямоване проти політики сили, гегемонізму і залякування китайською загрозою, на підтримку поліцентричності (багатополярності), а також відповідальності КНР перед міжнародними інституціями та міжнародними акторами світу. Інноваційними складовими концепції «зростання» КНР є такі елементи як економізація зовнішньої політики та економічна дипломатія. Ці фактори заслуговують на позитивну оцінку, оскільки сприяють постійному зростанню торговельно-економічного співробітництва Китаю із державами світу.

Задекларований новий курс зовнішньої політики КНР зорієнтований на забезпечення відповідних умов, що сприяють реалізації політики реформ і відкритості Китаю, а також формуванню справедливого політичного та економічного світоустрою на основі п'яти принципів мирного співіснування (рівність та взаємна вигода, взаємна повага державного суверенітету та територіальної цілісності, взаємний ненапад, невтручання у внутрішні справи один одного, а також мирне співіснування). КНР задекларувала намір ніколи не вступати до військових інституцій

і військових альянсів з однією державою або групою держав. Нині Китай дедалі більше позиціонує себе не тільки як важливого регіонального гравця, а як глобальну економічну та політичну силу [43].

Офіційний Пекін вважає пріоритетними для себе відносини з провідними державами світу та країнами-сусідами в нових умовах поліцентричного світоустрою. У ХХІ столітті жодна країна не привертала до себе такої пильної уваги, як Китайська Народна Республіка (КНР).

В історично короткі терміни Китай пройшов шлях соціально-політичного і економічного розвитку, на який більшості сучасних передових держав знадобилися століття. З кожним роком збільшується вплив Китаю на світову політику, економіку, дипломатію і культуру.

У сучасних умовах жодна держава, яка хоче мати високий статус у міжнародно-політичному просторі, не зможе проігнорувати, не зможе обійти глобалізаційні фактори в інноваційних моделях і стратегії свого інституціонального розвитку. Значна кількість науковців називають китайську позицію щодо глобалізації обґрунтованою, конструктивною, прагматичною, політично виваженою та дипломатично толерантною [44, с. 51-56]. МЗС КНР на практиці активно і ефективно реалізує завдання китайської дипломатії [45, с. 48-53].

З досвіду українських і зарубіжних дипломатів-практиків, які мали можливість працювати в тісному контакті з представниками китайської дипломатичної служби, можна констатувати, що переважна більшість співробітників МЗС КНР мають високу професійну підготовку, вільно володіють однією або декількома іноземними мовами, добре поінформовані про історію, культуру, національні особливості та сучасний стан держави, у якій вони перебувають, і взагалі, мають високий інтелектуальний рівень і рівень загальної ерудиції [46].

За розгалуженістю і потужністю мережі дипломатичних і консульських представництв за кордоном, чисельністю їх співробітників, Китай займає одне із провідних місць у світі поряд із США, Великою Британією, Німеччиною, Францією. Китай має представництва практично у всіх державах, із якими встановив дипломатичні відносини. Структура закордонних дипломатичних представництв КНР не має принципових відмінностей від структури закордонних дипломатичних установ більшості держав. Дипломатична служба КНР, ключовою та координуючою ланкою якої є Міністерство закордонних справ, має розгалужену інституціональну систему центральних, регіональних і закордонних органів, які безпосередньо займаються розвитком міжнародного співробітництва і захистом національних інтересів у відносинах з іноземними державами [47].

Важливо також, що МЗС та інші органи виконавчої влади, а також наукові інституції, що беруть участь у відведеному їм обсязі в розробці зовнішньополітичного курсу Китаю, готують і направляють у ЦК КПК і Державну Раду КНР пропозиції відповідно до своєї компетенції.

Сучасна китайська дипломатія, в умовах глобального простору, активно використовує як набутий протягом багатьох століть досвід, методи та форми традиційної китайської дипломатії, так і деякі принципи зовнішньої політики. На сучасному етапі головним зовнішньополітичним завданням для КНР є забезпечення сталого економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності. Найважливішими для КНР є відносини з такими ключовими партнерами, як США, ЄС, Японія, РФ, країни Південної та Південно-Східної Азії. Україна є важливим і перспективним партнером. Двосторонні відносини між Україною і КНР будуються на взаємній основі, взаємній довірі й взаємній повазі [48].

КНР має професійних дипломатів, сучасну дипломатію і дипломатичну службу, ефективність якої однозначно доведена значними успіхами держави на міжнародній арені в умовах глобалізованого простору ХХІ століття. Дії Пекіна і його дипломатів на міжнародній арені ґрунтуються на правилах етикету міжнародної ввічливості, а також «делегування вигод» прилеглим країнам, що проявляється в «дипломатії етикету» і «дипломатії старшого брата» щодо сусідніх країн.

Оскільки «дипломатія етикету» не потребує створення спілок, у минулому в лінії Китаю на міжнародній арені активно присутні елементи ізоляціонізму. Проте із середини 1990-х рр. під керівництвом Цзян Цземіна була здійснена зміна курсу, яка проявилася в посиленні елементів «дипломатії старшого брата» щодо сусідніх держав. У цілому такі особливості китайської зовнішньої політики і дипломатії можна назвати «споконвічно китайським дипломатичним курсом».

Базуючись на досягненнях та успіхах своєї економіки, сучасна дипломатія Китаю наполегливо просуває позитивний імідж своєї держави за кордоном і ставить китайську модель соціального розвитку врівень або навіть інколи й вище моделі західної. Цікаво, що при цьому індивідуалістичному західному суспільству протиставляється гармонійна колективність китайського суспільства. Китай має представництва практично у всіх країнах, із якими встановив дипломатичні відносини. Одним з основних завдань китайських дипломатів,

які працюють за кордоном, є збір інформації з усіх відкритих джерел – ретельного вивчення урядових публікацій, матеріалів, оприлюднених у ЗМІ, статистичних даних. Найбільшого значення надається отриманню інформації «з перших рук»: дипломати, які змогли дізнатися важливу інформацію ще до того, як вона була оприлюднена у пресі, отримують найвищу оцінку за роботу.

З метою якнайшвидшого отримання точної інформації китайським дипломатам ставляться завдання комунікувати, налагоджувати і підтримувати регулярні офіційні й неофіційні контакти зі співробітниками зовнішньополітичного відомства країни перебування, інших урядових установ, депутатами та працівниками апаратів парламентів, представниками ділових, мистецьких, культурних, наукових кіл держави, громадських організацій, політичних партій, журналістами провідних ЗМІ країни перебування. Незвичайний інтерес приділяється вивченню особливостей менталітету та культури українців та політико-дипломатичного й соціокультурного розвитку України.

У комунікативних моделях китайських дипломатів перевага надається особистим стосункам. Дипломатична та консульська служба КНР, має розгалужену систему центральних, регіональних і закордонних органів, які безпосередньо займаються розвитком міжнародного співробітництва і захистом національних інтересів у відносинах з іноземними державами. Сучасна китайська дипломатія в умовах глобального простору активно використовує набутий протягом віків досвід, перейнявши від давньокитайської дипломатії як ряд методів, так і деякі принципи зовнішньої політики.

Як свідчить досвід українських і зарубіжних дипломатів-практиків, які мали можливість працювати в тісному контакті із представниками китайської дипломатичної служби, дипломати КНР характеризуються високим рівнем професійних компетентностей (знання іноземних мов, добра обізнаність як з історією, так і сучасністю країни, якою вони займаються, чудово орієнтуються в теорії та практиці сучасних міжнародних відносин у цілому, мають високий рівень загальної ерудиції. Наприклад, за останнє десятиліття співробітники Посольства України в КНР не зустріли жодного дипломатичного співробітника Департаменту країн Європи та Центральної Азії, який відповідає за співпрацю із країнами колишнього СРСР, зокрема, з Україною, який би не спілкувався вільно або на належному рівні мовою країни перебування.

Сучасна модель дипломатії КНР має свої інституціональні особливості: до завдань Міністерства закордонних справ КНР не включено безпосереднє здійснення цієї інституцією міжнародного співробітництва в науково-технічній, культурно-гуманітарній та економічній сферах. Ці питання передано під інституціональну опіку спеціалізованим органам виконавчої влади. Так, для прикладу: Міністерство комерції КНР займається всім комплексом питань і проблем, що пов'язані із торговельно-економічним співробітництвом. Це Міністерство має у своєму складі відповідні територіальні інституції (підрозділи) (Європи, Америки та Океанії, Азії, Західної Азії та Африки, у справах Сянгану, Аоминю та Тайваню) та функціональні (договірні-правовий, антидемпінгової політики, антимонопольної політики, промислових розслідувань, ринкового будівництва та ін.).

Саме до інституціональної моделі Міністерства комерції (а не МЗС) входять Канцелярії радників з економічних питань посольств КНР за кордоном. Керівників та співробітників таких Канцелярій призначає Міністерство комерції, воно ж фінансує їхню діяльність, ставить завдання, перед ним же Канцелярія звітує. Крім того, Міністерство науки і технологій КНР, Міністерство освіти КНР, Міністерство культури КНР мають потужні департаменти міжнародного співробітництва, які самостійно, хоча і за координуючої ролі МЗС, здійснюють практично усю повсякденну роботу зі співробітництва із закордонними державами у відповідних галузях.

Важливою складовою частиною органів дипломатичної служби КНР, як і усіх інших держав є закордонні дипломатичні установи. Особливістю китайської дипломатії є детальне вивчення і досконале попереднє опрацювання проблеми або питання, що має бути розглянутим. Китайська дипломатія історично збагачена фактами та стратегіями, які відображають і характеризують її довготривалий інституціональний розвиток.

Сучасна дипломатія КНР із великою гордістю завжди згадує набутий історичний досвід своїх попередників і перейняла від давньокитайської дипломатії як низку методів, так і деякі принципи зовнішньої політики, що не втрачають свого ментально-філософського значення і установок сьогодення. Головним зовнішньополітичним завданням для КНР на сучасному етапі є забезпечення сталого економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності.

Одним із пріоритетних напрямів і завдань китайської зовнішньої політики є діаспоральна політика і підтримка відповідних діаспорних інституцій.

Найважливішими для КНР є відносини з такими ключовими партнерами, як США, ЄС, Японія, Турецька Республіка, РФ, країни Південної та Південно-Східної Азії. До сфери зовнішньополітичних інтересів КНР входять усі держави світу. Китай має і здійснює активну зовнішньополітичну стратегію щодо усіх без винятку країн та регіонів. КНР є активним учасником міжнародних організацій, членом Ради Безпеки ООН. Китай бере

активну участь у вирішенні важливих міжнародних питань та новітніх викликів глобального характеру. Україна є важливим та перспективним зовнішньополітичним та економічним партнером КНР.

Проект «Один пояс, один шлях» – це стратегія глобального розвитку КНР з іншими державами й одним з амбітних і перспективних проєктів XXI століття. Роль проєкту Великого Шовкового шляху в розвитку торговельно-економічного співробітництва України і Китаю є однією з ключових тем в українсько-китайському політико-дипломатичному діалозі [49, с. 26-29]

Значна частина товарного потоку може бути спрямована через Україну. Китай є одним із найважливіших стратегічних партнерів для України серед країн світу і посідає друге місце за обсягом товарообігу. Можливість співробітництва й участь у проєкті «Один пояс, один шлях» є важливим для розвитку як української економіки, так і взаємовідносин із КНР. [50, р. 26-36; 51; 52].

В Україні досить часто згадують масштабний проєкт КНР «Один пояс, один шлях», під назвою «Шовковий шлях». Відзначимо, що сам шлях ніколи не називався Шовковим, цей гарний епітет був придуманий та введений у публічний дискурс бароном Фердинандом Паулем Вільгельмом фон Ріхтгофеном у 1877 році. Назва: «Один пояс» походить від «Економічного поясу Шовкового шляху», який фокусується по напрямку прадавнього шляху через Центральну Азію. «Один шлях» походить від «Морської Шовкової дороги», яка пов'язує узбережжя Південного Китаю зі східною Африкою та Середземним морем. Проєкт увійшов у практичну площину у 2013 році. Політико-дипломатична й інституціональна мета міжнародного проєкту – створити торговельну та транспортну інфраструктуру, яка б поєднувала Азію з Європою (основний фокус це ринки Західної Європи) та Африкою, за допомогою таких проєктів, як залізничне сполучення східний Китай – Роттердам (10000 км). Проєкт передбачає також активну участь і України, відповідно до її геополітичних інтересів.

КНР на сьогодні націлена на реалізацію нових стратегічних планів, які враховують негативізацію сповільнення темпів економічного інституціонального розвитку та інтеграційну глобалізацію світової економіки. З метою відкриття нових перспективних і стратегічних можливостей для держави, Китай здійснює комплекс першочергових заходів, а саме: виважена і прогнозована політика інвестування в закордонну інфраструктуру з метою більш релевантного використання валютних резервів КНР, ніж інвестиції в низьковідсоткові облігації уряду США; рішення економічних проблем – безробіття (праця китайців за кордоном на вітчизняний бізнес), стимулювання експорту – розвиток нових ринків (товарів та технологій) для китайського виробника, підтримка вітчизняних компаній з виробництва сталі, цементу, високошвидкісних потягів; розвиток проєктів, що пов'язані зі збільшенням політичного капіталу Китаю (укладаючи кошти в іншу державу, китайський уряд збільшує і свій інституціональний та економічний вплив); реалізація інноваційних проєктів, як-то надання поштовху відсталим прикордонним регіонам, наприклад Сіньцзян – за рахунок співробітництва із сусідніми державами; координування співпраці та отримання доступу до ресурсів (natural gifts) країн-учасників ініціативи; систематична популяризація та просування позитивного іміджу Китаю у світі та просування (promotion) його «м'якої сили», як інструментарію публічної дипломатії; розробка та впровадження ефективної діаспоральної політики, збагачення інструментарію діаспоральної дипломатії.

Однак, зазначимо, що ця стратегія китайського уряду на сьогодні ще не має чіткого програмного документа, тому її оціночні бонуси – ще попереду. Проводяться зустрічі як-от «Форум поясу та шляху» у травні 2017 року в Пекіні, у результаті чого виробляються документи із цілями ініціативи, а також робочими планами, підписуються договори про співпрацю. Також китайський уряд видає програмні документи як-от «План розвитку будівництва китайсько-європейського сполучення товарних потягів». Останній Третій форум міжнародного співробітництва «Один пояс, один шлях» відбувся 17-18 жовтня 2023 року в Пекіні. Захід був приурочений до 10-ї річниці однойменної глобальної ініціативи Китаю. Основні дати проведення всіх трьох самітів: I форум: 14-15 травня 2017 року; II форум: 25-27 квітня 2019 року; III форум: 17-18 жовтня 2023 року.

Китайська приказка каже: «想致富先修路» xiang zhi fu xian xiu lu – «якщо хочеш розбагатіти – спершу побудуй дорогу». Це лейтмотив цього плану. Окрім доріг, китайський уряд готовий будувати мости, трубопроводи, порти, залізниці та електростанції. Президент КНР Сі Цзіньпін назвав ініціативу «проєктом сторіччя», вона покриває 65 країн, половину населення планети, 30 % світової економіки та задовольняє потенційні інфраструктурні інвестиційні потреби в розмірі 5 трлн. дол. Великі інвестиційні проєкти КНР завжди тісно пов'язуються з політико-дипломатичною діяльністю Китаю. Нова дипломатична служба КНР має великий інституціональний потенціал і відіграє важливу, а іноді й вирішальну роль у керуванні зовнішньополітичними процесами Китаю, сприяє покращенню ефективності координації його зовнішньополітичної та політико-дипломатичної діяльності. Разом із тим повноцінне інституціональне та інтеграційне оформлення нової моделі дипломатії КНР ще попереду. Більшість аспектів зовнішньополітичної

та дипломатичної діяльності нової дипломатії Китаю у 2026 році потребують належної оптимізації та усталення [53; 54, с. 34-38; 55; 56].

Як відомо, у відносинах між двома державами, навіть при наявності багатьох спільних інтересів, можуть виникати суперечності та розбіжності щодо окремих питань. Однак це жодною мірою не повинно створювати перешкод для успішної взаємодії двох країн, і вже тим більше не може бути мови про погіршення відносин. Щоб відносини були дійсно добросусідськими, слід знати історію, культуру, традиції Китаю, у т. ч. і конфуціанство [57; 58, с. 99-106].

Пізнаючи Китай, слід знати праці визнаних мудреців. Саме на такому культурно-історичному тлі склалася китайська філософія і політика, якою дуже цінуються *жень* (людяність), *і* (справедливість і дружба), *лі* (ввічливість і гідність), *чень* (чесність і вірність), *цянъ бей* (скромність і терпіння) і т. д. Ці політико-філософські інституціонально-дипломатичні принципи давно вже стали нормами поведінки китайців і китайської дипломатії. Великий Конфуцій, основоположник давньокитайської філософії, задовго до кантівського категоричного імперативу вчив китайців: «Чого собі не хочеш, того й іншому не бажай» [59, с. 162-185; 60, с. 96-100; 61, с. 162-180; 62, с. 157-162].

Усі вищезгадані процеси, що відбуваються в регіоні Центральної Азії, свідчать про досить складні відносини між Вашингтоном, Пекіном, Анкарою, Москвою та Тегераном. На сьогодні явно перемагає Китай. За оцінками Інституту світової економіки в німецькому Кілі (IfW), станом на січень 2026 року майже половина всього обсягу інвестицій Китаю та Туреччини в країни Центральної Азії знаходиться під грифом «таємно». І дійсно, там є що приховувати. Наприклад, Киргизстан заборгував Китаю до 30 % свого валового внутрішнього продукту, Туркменістан – майже 30 %, Таджикистан – 15 %, Казахстан – трохи більше 10 %. Борг цих країн перед Турецькою Республікою становить 20, 25, 10 і біля 15 % – відповідно. Одним із важливих і дієвих інструментів дипломатії в цьому регіоні є «soft power» [63, с. 215-220; 64, с. 214-218; 65, с. 24-30; 66, с. 335-345; 67, с. 657-662, 68, с. 113-119; 69, с. 157-159].

В умовах трансформації сучасної системи міжнародних відносин, Центральна Азія на 2026-2030 роки залишається ареною інтенсивного суперництва та стратегічної трансформації, де традиційний вплив Росії дедалі більше витісняється Китаєм, США, ЄС та іншими західними гравцями. Основними векторами «геополітичної шахівниці» є: 1) експансія Китаю (економічний домінант): Китай закріпив за собою роль головного інвестора та торгового партнера через ініціативу «Один пояс, один шлях». Пекін не лише контролює енергетичні потоки, а й активно розбудовує транспортні коридори, що оминають Росію; 2) поступова втрата позицій Росією: Росія зберігає вплив через безпекові структури (ОДКБ) та мовний простір, проте її роль як «гаранта безпеки» значно ослабла. Регіональні лідери дедалі частіше ігнорують інтереси Москви на користь багатовекторної політики; 3) зростання ролі Транскаспійського маршруту (Middle Corridor): через нестабільність північних шляхів, Середній коридор, що сполучає Китай з Європою через Центральну Азію та Кавказ, став стратегічним пріоритетом для ЄС та США. Це підвищує геополітичну вагу Казахстану та Туркменістану; 4) повернення Заходу (Формат C5+1): США та Європейський Союз активізували дипломатичну присутність через формат «C5+1». Основний фокус спрямований на видобуток критично важливих мінералів (рідкоземельні метали), забезпечення енергетичної незалежності регіону від РФ, дотримання санкційного режиму щодо товарів подвійного призначення; 5) регіональне лідерство та солідарність: внутрішня динаміка регіону змістилася від суперництва до кооперації. Казахстан та Узбекистан виступають «локомотивами» інтеграції, намагаючись сформувати єдиний блок, здатний вести переговори з великими державами з позиції суб'єктності, а не об'єктів впливу; 6) турецький фактор (Організація тюркських держав): Туреччина активно просуває ідею «Тюркського світу», зміцнюючи військову та культурну співпрацю з країнами регіону, що створює альтернативний ідеологічний полюс [70, с. 39-53; 71, с. 22-27; 72, с. 99-104; 73, с. 132-143; 74, с. 199-203; 75, с. 206-209; 76, с. 338-348; 77, с. 188-191; 78, с. 48-53].

Узагальнюючи підкреслимо, що протягом 2022-2026 роках Центральна Азія остаточно перетворилася із запасного гравця Росії на самостійний хаб, де перетинаються інтереси глобальних гравців, а місцеві режими майстерно балансують між Пекіном, Вашингтоном та Брюсселем. При цьому важливу роль у міждержавних відносинах належить специфічним галузям дипломатії (публічна дипломатія, культурна дипломатія, гастрономічна дипломатія, кулуарна дипломатія, водна дипломатія, інтеграційна дипломатія, кризова дипломатія, превентивна дипломатія та ін.), дипломатичному протоколу, церемоніалу та етикету міжнародної ввічливості як інструментам сучасної практичної дипломатії [79, с. 218-222; 80, с. 98-103; 81, с. 28-33; 82].

Дослідники міжнародно-політичного регіону Центральна Азія відзначають активне застосування публічної та культурної дипломатії як інструменту нарощування «м'якої сили» («soft power») усіх держав – геополітичних акторів у цьому регіоні. Зокрема вказують на появу нових форм інституціональної взаємодії з

іноземними аудиторіями, що орієнтовані насамперед на просування й підтримку іміджу держав світу [83, с. 200-204; 84; 85; 86; 87; 88; 89].

Отже, інтерес до публічної дипломатії та культурної дипломатії держав світу та інструментів «м'якої сили» держав світу синхронізується з проблемами геополітичних змін світового порядку у XXI столітті. В умовах сучасного поліцентричного світоустрою XXI ст. держави світу створюють свої особливі моделі дипломатії та визначають головні завдання зовнішньої політики в контексті національних безпекових та економічних пріоритетів.

«М'яка сила» провідних держав світу на сьогодні характеризується стратегічним плануванням та регіонально-національною специфікою, особливостями концепції «м'якої сили» держав (особливості публічної дипломатії та діаспоральної політики Китаю в умовах поліцентричної моделі світу XXI століття). США, КНР, ЄС володіють й використовують в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили» серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Цілі зовнішньої політики КНР полягають в забезпеченні національної безпеки і зміцненні позицій Китаю на міжнародній арені. Китай зорієнтований на розширення співпраці з ключовими гравцями АТР – Японією, Росією, Республікою Корея.

Китай, США, ЄС, Турецька Республіка в умовах сучасного світоустрою не тільки зазнають фундаментальних змін, але й створюють абсолютно нову соціальну, економічну і політико-дипломатичну моделі, що інституціонально змінюють правила глобальної торгівлі та міжнародної економічної системи. У цілому, дипломатія держав, які задіяні в Центральній Азії – своєчасно відгукується на нові загрози і виклики у світі, залишаючи пріоритетними принципи «м'якої сили» при реалізації головних завдань зовнішньої політики своїх держав в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття. Підвищення ролі та посилення впливу Китайської Народної Республіки (КНР), США, ЄС у Центральній Азії у XXI столітті може поновити його колишні протиріччя з Росією та загострити їх.

Держави міжнародно-політичного регіону Центральна Азія поступово інтегруються у світові глобальні процеси. При цьому вони стають не лише транзитними коридорами або джерелом сировини, а і повноцінними учасниками великої геополітичної гри. Центральна Азія як потужний міжнародно-політичний регіон пропонує світові альтернативу старим маршрутам й інтеграційним моделям співпраці. Цей регіон цілеспрямовано реалізує стратегічні завдання щодо власного регіонального політико-дипломатичного лідерства та вибудовуючи власну роль у новому балансі сил і центрів сили.

У центрі цієї трансформації – масштабні інфраструктурні ініціативи, що змінюють логістичну карту Євразії. Транскаспійський транспортний коридор уже сьогодні є важливим інституціональним мостом між Заходом і Сходом, з'єднуючи Китай, Європу та Близький Схід. Для України та Європейського Союзу він надає можливість безпечної та швидкої логістики, для США – інструмент диверсифікації стратегічних напрямів, для КНР – зміцнення впливу в рамках нових торговельних мереж. Маємо констатувати, що Центральна Азія, яка ще донедавна здавалася далекою і другорядною на геополітичній карті світу, перетворюється на міжнародно-політичний регіон, арену глобальних стратегій і партнерств. Центральна Азія вже не лише спостерігає за інтеграційними процесами світового рівня, а і формує їх, трансформує кількість учасників цих процесів, пропонує перспективні можливості тим державам, які готові діяти на випередження і мають ефективні стратегії розвитку на короткострокову, середньострокову і довгострокову перспективи.

Теоретико-методологічне обґрунтування та наукова складова дослідницьких розвідок міждержавних відносин, моделей дипломатії, стратегій і моделей зовнішньої політики в історичній ретроспективі і сучасному стані – це інституціоналізація і впровадження сучасної системи міжнародних відносин (постбіполярна система міжнародних відносин; поліцентрична система міжнародних відносин; система міжнародних відносин мондіалізованого світоустрою тощо) у трансформованому і модернізованому суспільстві, в умовах поліцентричного та глобалізованого сьогодення, в умовах трансформації сучасної дипломатичної системи світу та національних дипломатичних систем держав XXI століття.

Резильєнтність соціумів і стійкість держав в умовах невизначеності на світових міжнародно-політичних і політико-дипломатичних шахівницях глобалізованого світу – це запорука стратегічного розвитку держав XXI століття.

1. Кіктенко В. О. Розвиток українського китаєзнавства: до питання необхідності створення мозкового центру з досліджень сучасного Китаю / Українська асоціація китаєзнавців. URL: <https://sinologist.com.ua/kiktenko-v-o-rozvytok-ukrayinskogo-kytayeznastva-pytannya-neobhidnostivorennya-mozkovogo-tsentru-z-doslidzen-suchasnogo-kytayu>
2. Ціватий В. Г. Історичний, зовнішньополітичний, дипломатичний та інституціональний вимір двосторонніх відносин США – КНР XXI століття: концепт і стратегія конгейджменту. Рецензія на монографію: Вишневецька-Черкас І. Г. США–КНР: стратегія конгейджменту. К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23: Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Ч. I. Серія «Історичні науки». С. 190-194.
3. Naisbitt J. and Naisbitt D. China's Megatrends: the 8 Pillars of a New Society. NY: HarperCollins Publishers, 2010. 272 p.

4. Гуменюк Б. І., Мартинов А. Ю. Футурологія міжнародних відносин. Київ: «Українські пропілеї», 2025. 376 с.
5. Li Mingjiang. Soft Power in Chinese Discourse: Popularity and Prospect / S. Rajaratnam School of International Studies. Singapore, 2008. URL: www.rsis.edu.sg/publications/WorkingPapers/WP165.pdf.
6. Men Honghua. Zhongguo Ruanshili Pinggu Baogao (Assessment and Report of China's Soft Power) // Guoji Guancha (International Observations). 2007. No. 2-3.
7. Лю Цайци. «Мягкая сила» в стратегии развития Китая // ПОЛИС. Политические исследования. 2009. № 4. С. 149-155.
8. Glaser Bonnie S. Soft Power with Chinese Characteristics. URL: http://csis.org/files/media/isis/pubs/090305_mcgiffert_chinesesoftpower_web.pdf.
9. Yang Jiemian. Gaige kaifang 30 nian Zhongguo waijiaode chengjiu // Guoji wenti yanjiu. –2008, 13 November. – Beijing.
10. Will R. China's Stadium Diplomacy. World Policy. 2012. URL: <http://worldpolicy.org/2012/06/06/chinas-stadium-diplomacy/>.
11. Вишневецька-Черкас І. Г. США – КНР: стратегія конгейджменту. К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с.
12. Дорош Л., Яблонська М. «М'яка» сила Китаю: оцінка ефективності та реакція на сучасні виклики. Гуманітарні візії. 2021. Т. 7. № 2. С. 22–27.
13. Feng Huiyun. Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making. Confucianism, Leadership and War. New York, Taylor & Francis e-Library, 2007.
14. Кіктенко В.О. Роль теорії «м'якої сили» у створенні нового образу Китаю. Китаєзнавчі дослідження. 2015. № 1-2. С. 39–50.
15. Мовчан М. Концепція «м'якої сили» в американсько-китайських відносинах. Зовнішні справи. 2015. № 4. С. 52–53.
16. 万喆, 各国之思与我国之行 [Вань Чже. Роздуми інших держав і наші дії] // Хуаньцю цайцзін. 2014. № 7.
17. 李庚香、王喜成, 新“丝绸之路经济带”的战略特点与 河南的积极融入 [Лі Генсян, Ван Січен. Нова стратегія «Економічного поясу Шовкового шляху» і активна участь провінції Хенань] // Цююй цзінцзі пілунь. 2014. № 6.
18. 唐彦林、贡杨等, 实施“一带一路”倡议面临的挑战及其治理 研究综述 [Тан Яньлін, Гун Ян та ін. Огляд досліджень ризиків, викликів і заходів по управлінню ризиками при реалізації ініціативи «Одного поясу, Одного шляху»] // Дандай шіцзе юй шехуейчжуй. 2015. № 6.
19. 三重内涵：注入中国和世界发展新动力 [Три важливих сутності: Надати новий імпульс розвитку Китаю і світу] // Цайцзін гуаньдянь. 2014. № 10.
20. 黄日涵 丛培影“一带一路”开 拓中国外交新思路 [Хуан Жіхань, Цун Пейін. «Один пояс, Один шлях» відкриває дорогу до нового мислення китайської дипломатії] // Шіші баогяо. 2014. № 11.
21. 金玲, “一带一路”：中国的马歇尔计划？ [Цзінь Лін. «Один пояс, Один шлях»: Китайський план Маршалла?] // Гоцзі веньті яньцзю. 2015. № 1.
22. 曾加、王聪霞, “一带一路”能源合作法律问题探析 [Цзен Цзя, Ван Цунся. Аналіз юридичних проблем енергетичного співробітництва в рамках «Одного поясу, одного шляху»]. Чжунгуо. Ціндао шивей дансяо, Ціндао сінчжен сюеюань бао. 2016. № 3.
23. 程子豪, 亲诚惠容, 共同发展：“一带一路”倡议与马歇尔计划的差异性分析 [Чен Цзіхао. Доброзичливість, щирість, взаємовигідність, інклюзивність, загальний розвиток. Аналіз відмінностей ініціативи «Одного поясу, Одного шляху» та Плану Маршалла]. Чжунвай цї'єцзя. 2016. № 15.
24. 石莹、何爱平, 丝绸之路经济 带的能源合作与环境风险应对 [Ші Ін, Хе Айпін. Енергетичне співробітництво у форматі Економічного поясу Шовкового шляху і заходи реагування на екологічні ризики]. Гайге 2015. № 2.
25. 石泽, “一带一路”与理念和实践创新 [Ші Цзе. Один пояс, Один шлях: інновації, концепції і практики]. Чжунго тоуцзи. 2014. № 10.
26. 石焰, 建设“一带一路”, 打造繁荣的“命 运共同体” [Ші Янь. Будувати «Один пояс, Один шлях», створювати процвітаюче співтовариство спільної долі]. Лаонань цзяюй. 2014. № 9.
27. 袁新涛, “一带一路”建设的国家战略分析 [Юань Сінтао. Аналіз державної стратегії «Одного поясу, Одного шляху»]. Лілунь юекань. 2014. № 11.
28. 刘学成. 关于在亚太地区开展预防性外交的几点看法//中国国际问题研究所 [Лю Сюечен. До питання про розвиток превентивної дипломатії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР)]. Пекін: Дослідницький інститут міжнародних проблем Китаю 17.02.2012. URL: <http://www.doc88.com/p091202509464.html>
29. 方向勤. 预防性外交：基于概念的比较分析 // 国际政治研究 (京) 2007年3期 [Фан Сян-цін. Превентивна дипломатія: компаративний (порівняльний) аналіз, побудований на концепції]. Міжнародні політичні дослідження. Пекін. 2007. № 3. С. 72–83.
30. 杨芳. 冷战后中国预防性外交研究 [Ян Фан. Дослідження превентивної дипломатії Китаю у період після «холодної війни»]. Мстиславський університет, 2012. URL: <http://www.doc88.com/p9119407361032.html>
31. 扈大威. 预防性外交研究：从设想到实践//外交学院2004年 [Ху Давей. Дослідження превентивної дипломатії: від витоків до практичного застосування] / Дипломатичний інститут, 2004.
32. 赵世人. 预防性公共外交：从周边做起//学习时报 外交政策的“软实力” [Чжао Шіжень. Превентивна публічна дипломатія і «м'яка сила» зовнішньої політики: початкові дії сусідніх держав]. 20140224. URL: https://theory.gmw.cn/2021-01/06/content_34523292.htm
33. 邱丹. 东盟地区论坛的预防性外交//上海国际问题研究所2020年 [Цю Дан. Превентивна дипломатія в АРФ]. Шанхайський дослідницький інститут міжнародних проблем, 2020. 196 р.
34. Головченко В. І. Традиційний і модерний Китай: політична культура та дипломатія. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Серія «Політичні науки». 2014. №4. С. 1–10.
35. Ціватий В.Г. Стратегічне планування та інституціональний розвиток моделей дипломатії XXI століття. Україна дипломатична: науковий щорічник. 2024. Київ, 2024. Вип. XXV (25). С. 851–862.
36. Дорошко М.С. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст.: Причини і наслідки. 3-тє вид. 2024. 192 с.
37. Мателешко Ю.П. Особливості інститутів Конфуція як інструментів «м'якого» впливу Китаю. Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XVI міжнародної наукової конференції, 30 листопада 2022 р., м. Київ. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 114–117.
38. Ціватий В.Г. Зовнішньополітичні та дипломатичні інститути Китайської Народної Республіки (КНР): погляд з України. Україна дипломатична. Київ, 2013. Вип. 14. С. 521–548.
39. Чугаєв О. Міжнародні економічні фактори іміджу Китаю у країнах світу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. 2015. Т. 1. № 43. С. 36–39.
40. Black J. A. History of Diplomacy. Reaktion Books, 2018. 312 p.
41. Ціватий В.Г. Концепт «Дипломатична гуманістика» як новий напрям інституціональних досліджень історії та сучасної моделі гастрономії (історії їжі): міжнародно-політичний і теоретико-методологічний дискурс. Гуманітарний корпус. Збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. За ред. С.С. Русакова. Київ: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2023. Випуск 49. С. 21–27.
42. 苏张贺. 论中国海外利益. 世界经济与政治. [Су Чжанхе. Про зарубіжні інтереси Китаю]. Світова економіка та політика. 2009. №8.
43. 叶兹成. 新中国外交思想：从毛泽东到邓小平. 北京：北京大学出版社 [Є Цзичен. Дипломатична думка Нового Китаю: від Мао Цзедуна до Ден Сяопіна]. Пекін: Пекінська університетська преса, 2000.
44. Ціватий В.Г. Кроскультуральність, інституціональні витоки та особливості формування моделі дипломатії Грецької Республіки: глобалізаційний і міжнародно-політичний аспекти. Глобальний світ: виклики сьогодення: кол. монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. С. 51–65.
45. Ціватий В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект. /Зовнішні справи. К., 2012. № 09. С. 48–53.
46. Ministry of Commerce of the Peoples Republic of China. URL: <http://www.mofcom.gov.cn/mofcom/bujiguan.shtml> 中华人民共和国商务部组织结构
47. The Central People's Government of the People's Republic of China, Chinese Government Bodies. URL: http://www.gov.cn/gjjg/2005-08/01/content_18608.htm
48. Пронь С. В. Китай: зовнішня політика і дипломатія у другій половині XX століття. Миколаїв: «Ліон», 2012. 148 с.
49. Ціватий В. Г., Громико О. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд XXI століття: (інституційний контекст) // Зовнішні справи. – 2014. № 8. С. 26–29.
50. International Relations. Ed. by Stephen McGlinchey. Bristol, England, 2017. Part I: Diplomacy. P. 26–36.
51. Chekalenko L. D. Foreign Policy of Ukraine: monograph / Scientific editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. G. Tsivatyi. K.: «LAT&K», 2016. 294 p.

52. Китай очима Азії. Колективна монографія / Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України; Українська асоціація китаєзнавців. К., 2017. 316 с.
53. China, Xinjiang and Central Asia: History, Transition and Crossborder Interaction into the 21st Century. Colin Mackerras, Michael Clarke. Routledge (Taylor & Francis), 2009. 217 p.
54. Циватий В.Г. Кулінарна дипломатія та застільно-столовий етикет міжнародної ввічливості як дієвий інструмент міжособистісної та ділової комунікації: інституціональний і національний дискурси. Гуманітарний корпус: збірник наукових праць. Київ: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2025. Випуск 57. С. 34–38.
55. Гай-Нижник П. Сенсові ідеологеми В. Путіна: наративи ціннісних маніпуляцій та casus belli геополітики і геостратегії РФ. Монографія. Київ: Саміт-книга, 2025. 440 с.
56. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Російський вузол: розв'язати чи розрубати (війна і перспективи розпаду РФ). Київ: Саміт-книга, 2025. 176 с., іл.
57. Дорошко М.С. Тернистий шлях України від колонії «європейського» типу до суб'єкта міжнародних відносин. Київ: Ніка-Центр, 2025. 200 с.
58. Циватий В.Г. Дипломат і кризова дипломатія в умовах трансформації сучасної системи міжнародних відносин: теоретико-методологічний і практико-орієнтований дискурси. Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2024. С. 99–106.
59. Циватий В.Г. Зовнішньополітичні ініціативи і міжнародні проекти Китаю у світі: традиційність й інноваційність. Китай в період реформ і відкритості: збірник наукових праць. За заг. ред. Н. Д. Городнової; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. С. 162–185.
60. Шевчук О.В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку XXI століття. Наукові праці: науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Вип. 150. Т. 162. Політологія. С. 96–100.
61. Циватий В.Г. Центральна Азія і азійський вектор зовнішньої політики Китайської Народної Республіки (КНР) у системі соціально-гуманітарних відносин і політико-дипломатичних координат XX–XXI століття: теоретико-методологічний та історико-регіональний дискурси. Напрями удосконалення соціально-гуманітарних відносин в сучасних умовах розвитку України та світу. Колективна монографія. Харків: СГ НТМ. «Новий курс», 2022. Розділ 2.3. С. 162–180.
62. Мателешко Ю.П. «М'яка сила» Китаю: напрями та особливості українського наукового дискурсу. Регіональні студії. № 34. 2023. С. 157–162.
63. Циватий В.Г. Діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія КНР в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття (освітньо-інтелектуальний потенціал та інституціональні особливості китайської діаспори в Японії). Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Збірник наукових праць. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 15 (XV). С. 215–220.
64. Мателешко Ю. П. Культурно-освітні інструменти «м'якої сили» Китайської Народної Республіки. Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 214–218.
65. Сенченко О. Особливості національних моделей «м'якої сили» КНР і США. Вісник Книжкової палати. 2022. № 8. С. 24–30.
66. Трофименко М.В. Інститут Конфуція як механізм реалізації публічної дипломатії Китайської Народної Республіки. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2016. Вип. 15. С. 335–345.
67. Турчин Я.Б. Стратегія «м'якої сили» КНР: основні механізми реалізації на початку XXI ст. Гілея: науковий вісник. 2011. Вип. 54 (№ 11). С. 657–662.
68. Бакланова Н.М., Букач В.М. Культурно-освітня стратегія КНР у зовнішній політиці. Політичне життя. 2022. № 3. С. 113–119.
69. Білоконь О.С. «М'яка сила» Китаю як інструмент формування нового міжнародного порядку. Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2014. Вип. 8. С. 157–159.
70. Бульбенюк С. С. Геополітичні й гео економічні амбіції та «м'яка сила» Китаю: зауваги до дискурсу про особливості просування й утвердження. Китаєзнавчі дослідження. 2022. № 2. С. 39–53.
71. Дорош Л., Яблонська М. «М'яка» сила Китаю: оцінка ефективності та реакція на сучасні виклики. Гуманітарні візії. 2021. Т. 7. № 2. С. 22–27.
72. Іваннікова І. Теоретико-методологічні засади дослідження «м'якої сили» КНР. Емінак: науковий щоквартальник. 2017. № 2 (18). Т. 1. С. 99–104.
73. Карпчук Н. Олімпійські ігри-2022 в контексті «м'якої сили» Китаю: глобальний вимір. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 2(13). С. 132–143.
74. Коротков Д.С. Публічна дипломатія – як інструментарій зовнішньої політики Китаю. Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 199–203.
75. Краснопольська Т. М. Публічна дипломатія як складова «м'якої сили» Китаю. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) у 2 т. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 206–209.
76. Циватий В.Г. Дипломатичний протокол і етикет міжнародної ввічливості в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття: теоретико-методологічний і практичний дискурси наукової та освітньої дипломатії. Сучасне суспільство: кол. монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. Розділ 3.12. С. 338–348.
77. Климчук І.І., Орлов С.Ю. «Гостра сила» Китаю в контексті України. Молодий вчений. 2021. № 10 (98). С. 188–191.
78. Циватий В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект. Зовнішні справи. 2012. № 09. С. 48–53.
79. Циватий В.Г. Дипломатичний протокол, церемоніал і етикет Китайської Народної Республіки в сучасному світі: міжнародно-політичний, комунікативний та інституціональний дискурси. Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Збірник наукових статей. Київ. – Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. Випуск 17. С. 218–222.
80. Кравченко А. Культурна дипломатія Китаю в Україні: ціннісні вектори взаємодії. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: збірник наукових праць. Переяслав, 2021. Вип. 75. С. 98–103.
81. Циватий В.Г. Міжнародно-політичний регіон Центральної Азії у зовнішньополітичних стратегіях США і КНР кінця XX – початку XXI століть: геостратегічні особливості поліцентричної (постбіполярної) системи міжнародних відносин (інституціональний дискурс «soft power»). США: політика, суспільство, культура – 2023 / Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. Випуск І. С. 28–33.
82. Китай очима Азії: колективна монографія / Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України; Українська асоціація китаєзнавців. Київ, 2017. 316 с.
83. Циватий В.Г. Модель зовнішньої політики і дипломатії КНР на Близькому Сході в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття: міжнародно-політичний і регіонально-інституціональний дискурси (особливості м'якої сили КНР). XXVI Сходознавчі читання Агатангела Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, 30 листопада 2023 р. Київ: Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. 436 с. С. 200–204.
84. Китай в період реформ і відкритості: збірник наукових праць. За заг. ред. Н.Д. Городнової; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. 288 с.
85. Циватий В.Г. Дипломатичний протокол, церемоніал та етикет міжнародної ввічливості. Київ, 2026. 396 с.
86. Fang Changping. Comparison of Chinese and US Soft Power and its Implications for China. Shijie Jingji Yu Zhengzhi. 2007, July 1.
87. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
88. Москаль Р. Історія та історіографія у традиційному Китаї (XIII ст. до н.е. — поч. XX ст. н.е.). Науково-популярне видання. Київ, 2025. 320 с. Серія: Великий науковий проєкт.
89. Дипломатичні представництва іноземних держав та представництва міжнародних організацій в Україні. Київ: Департамент державного протоколу Міністерства закордонних справ України, 2026. 136 с.